

Peatoimetaja veerg

Aare Kasemets (RiTo 1), Riigikogu Kantselei

Hea lugeja, asun kirjutama seda veergu Eesti Vabariigi 83. aastapäeval – Eesti sini–must–valge lipu heiskamisest on möödunud pool tundi. Lipukõned tõid teateid Eesti ajaloolisest õppimisvõimest ja sellestki, et Riigikogu Toimetised (RiTo) on saamas põhiseaduslike väärtuste ning valikute arutelu kohaks. Esmalt mõned mõttekillud Eesti ajakirjanduse, reformistatistika ja RiTo 3 artiklite peegeldusena ning seejärel teateid RiTo tuleviku arutelust, mille põhiteksti viisin paberi = metsa säästmiseks RiTo veebi: www.riigikogu.ee/rva/toimetised

Riigikogu töö peegeldus meedias ja statistikas

Mulle teeb muret, et ajakirjandusest leiab üha sagedamini süüdistusi Riigikogu kui institutsiooni aadressil. Nt Eesti Raudtee erastamise ja riigitoetuste vähendamisega seoses lipsab "Aktuaalses kaameras" teede- ja sideministeeriumi ametniku suust väide, et Riigikogu on olukorras süüdi ning inimesed ei saa enam rongiga sõita. Riigikogu töö selline käsitus, kus ei viidata otsustuse isiklikule ega erakondlikule tasandile, stenogrammide või hääletusstatistikale, on avalikkuse juhtimine valejälgedele.

Täitevõimu turvamine on parlamendiamuse ülesanne, kuid meediatule sagedane suunamine ministrite asemel 101-liikmelise Riigikogu pihta, et see täidaks poliitilise pingemaandaja rolli, on kui kahe lõiketeraga saag. Üksikud peegeldused meedias ei vääriks siin ridagi, kui pinge poleks seotud ministeeriumide kiirkäigulise seadusloome, Riigikogu ebapiisava informeerimise ja tagatipuks asja ametkondliku või poliitilise õigustamisega viisil, mis kahjustab Riigikogu kui seadusandliku institutsiooni legitiimsust üldiselt. Kui ametnik või poliitik *head* ametkonda või ministrit kaitstes ründab *halba* seadusandjat ja sihtmärk on kodanikkonna valitud Riigikogu, siis saame nii demokraatiat kui ka riiklust hoidvaid põhiseaduslikke väärtusi.

Riigikogu Kantselei tellitud avaliku arvamuse uuringud näitavad Eesti elanike *vaikiva enamiku* eelistusi riigieelarve jaotuses ja inimeste eraelu murede hierarhiat – sotsiaalsed faktid kõnelevad ennekõike rahva majanduslikest ja hariduslikest muredest,¹ mis pärsib ka kodanikeühiskonna arengut.² Need on probleemid, mille lahendamine vastab Eesti Vabariigi põhiseaduse mõttes inimeste *õiguspärasele ootustele*.

Mida on võimalik teha Riigikogul ja valitsusel Statistikaameti ning EMOR-i viimaste leibkonnauuringute valguses, mis näitavad enamiku perede majanduslike raskusi üldise rahvaarvu vähenemise taustal? Eestis on üle 707 000 tööealise inimese, neist ligi Tartu linna jagu ei oma kindlat töökohta ega sissetulekut. Paljud neist on lapsevanemad. Ka iga pensionäri kohta tuleb vaid 1,6–1,8 maksumaksjat, ja see arv väheneb veelgi. Samas massimeedias, rahva kultuurilise *kapitali katsepõllul*, kasvatab majandusliku edu jumaldamine enam autode ja luksusasjade kui laste arvu.

Lugedes Riigikogule edastatud uurimistöid,³ tekib küsimus riigi prioriteetide ja valimistähtaegu ületava strateegilise tegevuskava vajadusest. Kui rahva tegelik heaolu tervise, sündimuse või elukvaliteedi näitajates kahaneb ja samas kasvab võõrandumine, siis milleks me kulutame Eesti kultuurilist, sotsiaalset või majanduslikku kapitali? Kõik võtmed ei asu küll Eestis, kuid mida on teinud, teeb ja saab teha väarikate eesmärkide saavutamiseks Riigikogu, valitsuskabinet, kohalik omavalitsus või tubli kodanikeühendus?

Kümme aastat on Eestis reforme tehtud – politseinikud loevad neid kokku 17. Koos viimase politseireformiga toimub praegu Eestis veel üle 20 erineva tasemega uuendust, millest suuremad on haldus-, haridus-, pensioni- ja kaitseväreformid. Meediapeeglist Riigikogu ja valitsust jälgiv valijaskond peab mõlemat "jututoaks" ja soovib "käegakatsutavaid tulemusi".⁴ Analüüsinud Riigikogu menetlusse antud eelnõusid, võib väita, et paigutise õigusnihilismi ning haldussuutmatuse põhjusi tuleks otsida poliitikate planeerimise ja regulatsioonide mõju hindamise parlamendieelsest etapist. Probleemi taga näen kodumaise kapitali alahindamist ja teadusuuringute vähest kasutamist. Ka Euroopa Komisjoni eduraport toob esile puudusi just strateegilises planeerimises ja seadusandluse mõjude analüüsis.⁵

"Euroopa vana tont" Karl Marx oli paljude teadlaste arvates suurim XX sajandi mõjutaja ja viimasel ajal on moodne rääkida *kapitalidest*, mille aimatav sünonüüm on sageli võim. On poliitilised, õiguslikud, majanduslikud, sotsiaalsed, kultuurilised, organisatsioonilised, ökoloogilised jms kapitalid, mis võivad kombineeruda ja üksteiseks üle minna, nagu soojus- või tuuleenergia saab elektriks ja valguseks. Eirates siin postmodernistlikku teabeparadigmat,⁶ võib ka selle RiTo auväärt autoreid tinglikult liigitada: Tunne Kelam, Marju Lauristin, Arvo Sirendi, Mart Nutt, Tiit Toomsalu jt keskenduvad rohkem poliitilisele, Tõnis Lukas, Mart Meri, Viive Rosenberg, Peeter Kreitzberg, Jüri Engelbrecht, Mati Heidmets jt intellektuaalsele, Rein Ruutsoo ja Daimar Liiv sotsiaalsele, Mihkel Pärnoja, Olev Raju, Janno Reiljan, Urmas Varblane jt majanduslikule kapitalile.⁷

Seadusloome eesmärke on inimeste heaolu järkjärguline kasvatamine – selle töö tulemus on mõõdetav. Soovi korral võib taandada kõik kapitalid majanduslikule küsimusele – *millised grupid millist kapitali Eestis omavad ja kellele toovad Riigikogus läbihääletatud seadused tulu või kulu?* Selle hindamine on täna spekulatiivne, kuid RiTo lugejal on võimalus kõrvutada nt Eesti ja Euroopa Liidu suhteid käsitlevate artiklite andmeid ning esitada oma analüüsi tulemusi RiTo veebifoorumis – *rohkem ideid, rohkem lahendusi*. Võimalused on piiratud ja säästvate arengurajale astumata glokaalne⁸ *surm silme ees*, meenutavad meile ka Andres Tarand ja Ahto Oja. Viimane avab RiTo-s rubriigi "Eesti visioonid" – kõik üldise kasu nimel, nagu ütles 250-miljonilise e-riigi projekti "Vaata maailma" esitlusel peaministri IT-nõunik Linnar Viik.⁹ Ka aeg on kapital ja kõigi silmad kõike ei näe. Mida RiTo saab avalikku teenust pakkuva areeni ja *lobby*-töö kanalina¹⁰ teha seaduste kvaliteedi ja kodanikeühiskonna heaks?

RiTo tulevikuvisioonid

Kõik RiTo ümarlauas osalenud olid ühte meelt, et RiTo väljaandmine õigustas riski ja sellist poliitilis-akadeemilist ajakirja on Eesti poliitilise kultuuri, seadusloome ja Riigikogu arenguks vaja. Kuid nagu noorte nähtustega kombeks, ei valitsenud sellist üksmeelt RiTo arenguradade osas – seda ühe erandiga. Nimelt arvasid Riigikogu liikmed, et RiTo peaks

muutama kvartaliajakirjaks ja minema turule. RiTo teemasid, ülesehitust ja parlamentaarset mitmehäälsust kajastavates seisukohtades jäi kehtima arvamuste paljusus.¹¹

Kolleegiumi liige Anu Toots (TPÜ) esitles RiTo missioone: 1) eestikeelse ühiskonnateaduse edendamine – ta rõhutas, et riigiteadus ei tohi olla igav ega arusaamatu; 2) postindustriaalse vaimu kandja ja osalusdemokraatia edendaja, kus "võimu aluseks on oskusteave ja mõjukas on see poliitik, kes teab". Suureneb avalikkuse teadlikkus, poliitika läbipaistvus ning osalemise võimalus. RiTo avaneb Tootsi hinnangul enamasti elitaarsele seltskonnale ja eliidi avardamine on Eestile väga oluline. RiTo riskidest nimetas Toots Eesti *korporatiivsust*, mille vastu saab pidevalt uusi autoreid otsides ja kõrgkoole kaasates. Teine oht – *poliitilise ärakasutamise võimalus* à la "mina olen Riigikogu liige ja te peate mind avaldama".

Raul Narits (TÜ) rõhutas Riigikogu seadusandliku töö analüüsi – tuleks "toota sellist kaupa, mis on vastuvõetav ühiskonnale". RiTo peegeldab "meie elu" läbi poliitilise ja uurimusliku prisma, kus ka erakondade seisukohtade avaldamiseks peab olema ruumi. RiTo poliitiline osa võib olla publitsistlik, kuid uurimuslikud rubriigid peaksid jääma akadeemiliseks. Naritsa arvates saavad RiTo-s erinevad õigusega seotud eluvalad nii paremini kokku kui Juridicas.

Igor Gräzini sõnul puudub Eestis teine selline ajakiri ning RiTo ei saa tõmmata piire Riigikogu ja avalikkust puudutavate materjalide vahel, sest Riigikogu liikmed pole ainukesed lugejad. Gräzin: "RiTo on elitaarsetele massidele kättesaadav ajakiri, sh on kunstiline kujundus maailmaklass." Teiseks, "idee õigsust ei määra selle poolt hääletavate inimeste hulk ja seega puudub sisuline vastuolu koalitsiooni ning opositsiooni vahel". Poliitiliste huvide esindamine on vajalik – *huvideta pole huvitav* –, kuid ausa mängu reeglid eeldavad, et autor esitab oma poliitilised veendumused selgelt. Gräzini arvates peaks RiTo kajastama Riigikogu juriidilist töökorda ja poliitilise kultuuri arengut, samuti Euroopa Liidu alast arutelu.

Anti Liiv leidis, et Eesti on vajanud RiTo-sugust ajakirja 10 aastat. Vaja on koondada erakondade ja kõrgkoolide jõud ühe korraliku poliitilis-akadeemilise ajakirja tegemiseks. Liivi visioon kvartaliajakirjast on konkreetne: 4 x 250 lehekülge aastas koos igas numbris ilmuva eesti kunstiga. Muutused riigis on kiired ja vajavad analüüsi. Liiv väärtustas ka RiTo ajaloolist tähendust: ei saa välistada, et aastal 2050 analüüsivad meie euroeestlased RiTo põhjal Riigikogu seadusandlikku jm tegevust aastail 2000–2005.

Need olid mõned killud RiTo ümarlauast.

Sõna maksab

RiTo kaasautorite ja toimetuskolleegiumi liikmete üha vähenev ajakapital sunnib minevikule ja tulevikule mõtlema. RiTo 3 erineb jõulueelsest kavandist ega ole seetõttu poliitilise esindatuse mõttes tasakaalus. Mitu kutsutud autorit taganes vabandades varem antud sõnast, sest rahvusvaheline kiirrongina tormav poliitiline ja akadeemiline elu on teinud meie aja/töö planeerimise keerukamaks. Loodan siiski, et meil õnnestub kasvatada sellist organisatsioonilist kapitali ehk koostöökultuuri, kus telefonis või e-kirjas antud sõna maksab samamoodi kui allkirjastatud leping.

RiTo 3 proovipartii läheb esimest korda infoturule konkureerima nii tulevaste kirjutajate, ostjate kui ka lugejate pärast. Turumehhanismide aluseks aga on usaldus ja info – sõna maksab. E-riigi väljaandena siseneme ka veebide konkurentsi, oodates RiTo foorumisse analüütilist kaastööd *Eesti poliitika ja elu* vaatlejailt.

Tagasi alguse juurde: 1918. aastal kuulutati välja Eesti Vabariik. See Vabadussõjas 1918–1920 ja Laulva revolutsiooniga 1987–1992 tagasi võidetud riik on minu–sinu–tema elukeskkond, mida saame õigusriiki ning kodanikeühiskonda taotledes üheskoos hoida ja ka palju rohkem mõjutada kui globaalselt soojenevat kliimat või palavikuliste börside majanduskõveraid.

Erinevalt riikidest vaadeldakse tsivilisatsioonide, kultuuride ja rahvaste eluiga aastatuhandete mõõtkavas. Viimasel 2000 aastal on Euroopas ajalukku hääbunud kümneid kultuurrahvaid. Eespool viidatud pessimistlike prognooside kiuste tasub taotleda ja uskuda, et järgmisel tuhandel aastal eestlased siin maal välja ei sure ja jaksavad lisaks geneetilisele jätkusuutlikkusele taastoota ka oma kultuurilist, sotsiaalset, majanduslikku ja poliitilist kapitali. Ei tohiks unustada, et oleme siin tänu oma esivanematele, kes peavad hingede aega ja näivad teadvat Vana-India vedadesse (u 3000 aastat e.m.a) kirjutatud lihtsaid sõnu: *oh inimene, oma lastes elad sa edasi ja oled surematu.*

Märkused

1. Riigikogu ülesannetega (seadusloome, riigieelarve, inimeste informeeritus, õigusteadvus jm) seotud avaliku arvamuse uuringuid on tellitud alates 1996. aastast: www.riigikogu.ee/osakonnad/msi Tellitud uuringud: Riik ja rahvas; vt ka 23.03.2001 Postimehe rubriiki "Kaks aastat Laari valitsust" ja sama päeva Eesti Päevalehe rubriiki "Arvamus", kus Mart Laar ise teeb vahekokkuvõtteid.
2. M. Ojakivi, K. Ruus, Eesti kodanikeühiskonda pärsib raha vähesus. – Postimees, Foorum, 2.03.2001, lk 3.
3. Vt M. Ainsaar (toim), Laste- ja perepoliitika Eestis ja Euroopas. Tartu: Rahvastikuministri Büroo, 2000; K. Katus, A. Puur, A. Põldma, L. Sakkeus, Rahvastikuvananemine Eestis. Tallinn: EKDK, 1999; J. Uibu, Eesti rahvastiku tervis XXI sajandi künnisel. 3., täiendatud väljaanne. Tallinn, 2000/2001; R. Vetik (toim), Eesti sotsiaalteaduste aastakonverents I. Ettekannete kogumik. Tallinn: TPÜ Kirjastus, 2001.
Mõned arvud: 1.01.2001 oli Eestis u 367 000 pensionisaajat (keskmine pension 1461 kr) ja u 259 000 last äsjasündinust kuni 14-aastaseni (keskmine kulu ??? kr lapse kohta).
4. Vt viide 1.
5. Vt "Seadusloome kvaliteet = mõjude analüüs, läbipaistvus, kodanikeühenduste osalus ja riigi haldussuutlikkus?": www.riigikogu.ee/osakonnad/msi/tood/tell38a.html; sh viide Euroopa Komisjoni aruandele "Laienemine '99" (2000:50).
6. Nt B. S. Santose käsitluses on majandus, poliitika, eetika ja õigus komplekselt seotud – nende eraldamine moonutab arusaama tegelikkusest, vt RiTo 2, lk 295.

7. RiTo kaks esimest välisautorit – A. Hardie (Suurbritannia) ja G. Schefbeck (Austria) = meie väliskapital.
8. Glokaalne = lokaalne + globaalne: uus kirjandusteadlaste seas kasutusele võetud mõiste (Eestis Jüri Talvet).
9. Vt Linnar Viik, Üldise kasu nimel. – Äripäev, 9.03.2001, lk 23: www.aripaev.ee.
10. Öhtumaades mõistetakse huvirühmade lobitööd demokraatia lahutamatu osana – sellest järgmises RiTo-s.
11. Vt RiTo ümarlaua (15.12.2000) protokoll: www.riigikogu.ee/osakonnad/msi/rito, kõnelesid Heiki Sibul, Küllo Arjakas, Mart Meri, Uno Mereste, Igor Gräzin, Anu Toots, Raul Narits, Raivo Vetik, Krista Loogma, Jaan Leetsar, Ago Vilu, Ivar Raig jt.